

## Kayıt Dışı İstihdamın Sosyal ve Makroekonomik Yansımaları: Türkiye’de Koruyucu Politika Yaklaşımları

Gülferah Ertürkmen<sup>1</sup>

### Özet

Bu çalışma, Türkiye’de kayıt dışı istihdamın sosyoekonomik dinamiklerini ve makro düzeydeki yansımalarını çok boyutlu bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Kayıt dışı istihdam, yalnızca çalışanların sosyal güvenlik sisteminin dışında istihdam edilmesini ifade etmenin ötesinde, aynı zamanda gelir eşitsizliklerini derinleştiren, sosyal dışlanmayı pekiştiren ve kamu maliyesinde yapısal bozulmalara yol açan çok yönlü bir sorunsaldır. Özellikle tarım, inşaat, hizmet ve ev içi emek gibi sektörlerde yoğunlaşan bu istihdam biçimi, kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük vasıflı bireyler gibi kırılgan gruplar üzerinde daha belirgin etkiler yaratmaktadır.

Çalışmada, kayıt dışı istihdamın temel belirleyicileri olarak işsizlik oranlarının yüksekliği, kayıtlı istihdamın işveren açısından taşıdığı mali yük, denetim kapasitesinin sınırlılığı ve göçmen işgücünün formel piyasaya entegrasyonundaki zorluklar ön plana çıkarılmıştır. Kayıt dışılığın mikro düzeyde gelir güvencesizliği, iş sağlığı ve güvenliği eksiklikleri ile toplumsal dışlanma gibi sonuçlar doğurduğu; makro düzeyde ise vergi ve prim kayıplarına, kamu hizmetlerinde finansman baskılarına ve kayıtlı ekonomiyle rekabet dengesizliğine neden olduğu vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, kayıt dışı istihdamla mücadelede yalnızca denetim ve yaptırım değil, aynı zamanda sosyal içerme odaklı, bütüncül ve koruyucu politika setlerine duyulan gereksinimi ortaya koymakta; literatüre teorik ve uygulamalı düzeyde özgün katkılar sunmaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göksun Uygulamalı Bilimler Yükskokulu, Finans ve Bankacılık Bölümü, gbozkaya@ksu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2239-0241

## 1.GİRİŞ

Kayıt dışı istihdam, modern emek piyasalarının karşılaştığı en karmaşık ve çok boyutlu sorunlardan biridir. Bu olgu, çalışanların yasal yükümlülüklerden ve sosyal güvenlik sisteminden yoksun biçimde istihdam edilmesini ifade etmekte olup, bireyler, işletmeler ve kamu maliyesi üzerinde ciddi ekonomik ve sosyal etkiler doğurmaktadır. Kayıt dışı istihdam yalnızca çalışanları sosyal haklardan mahrum bırakmakla kalmamakta; aynı zamanda vergi ve prim kayıpları yoluyla devletin sosyal refah kapasitesini zayıflatmakta ve ekonomik yapının bütünlüğünü bozmaktadır (Eralp, 2023; Modrzejewska, 2021). Uluslararası literatürde sıklıkla “informal employment” veya “gölge ekonomi” kavramları altında incelenen bu yapı, ülkelerin kurumsal kapasitesi, ekonomik yapısı ve düzenleyici sistemlerine bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır (Szczeplaniak, 2019).

Türkiye’de kayıt dışı istihdam, yapısal bir sorun olarak özellikle tarım, inşaat, hizmet ve ev içi bakım gibi sektörlerde yaygınlık göstermektedir. 2024 yılı itibarıyla TÜİK verilerine göre, kayıt dışı istihdam oranı toplamda %26,3 düzeyindedir; bu oran tarım sektöründe %82,1 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaşırken, tarım dışı sektörlerde %17 düzeyindedir (TÜİK, 2025). Eralp’in (2023) panel veri analizine göre, bu oranlar Türkiye’de kayıt dışı istihdamın hem yatay hem de dikey olarak derinleştiğini ve özellikle düşük vasıflı, düşük gelirli gruplar arasında kalıcı bir hâl aldığını göstermektedir. Kayıt dışı istihdamın temel nedenleri arasında yüksek işsizlik oranları, formel istihdamın maliyetli yapısı, zayıf denetim mekanizmaları ve göçmen işgücü piyasalarındaki yapısal belirsizlikler yer almaktadır.

Bireysel düzeyde, kayıt dışı istihdam çalışanları sosyal güvenlik haklarından mahrum bırakmakta; emeklilik, sağlık hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi temel korumalara erişimlerini engellemektedir. Bu durum, özellikle kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük eğitim düzeyine sahip bireyler için çok daha kırılgan sonuçlar doğurmakta; bu gruplar çoğu zaman düşük ücretli, geçici ve korumasız işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır (Demiral & Yalçın, 2024; Akbaş & Karakoç, 2024). Ayrıca iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin çoğunlukla uygulanmadığı bu tür çalışma ortamlarında iş kazaları daha sık yaşanmakta, ancak çoğu kayıt altına bile alınmamaktadır. Bu da kayıt dışı çalışmanın fiziksel, psikolojik ve hukuksal risklerini artırmaktadır.

Makro düzeyde ise kayıt dışı istihdam; verimliliği düşürmekte, kamu bütçesine yük getirmekte ve kayıtlı istihdamı teşvik eden mekanizmaların etkinliğini zayıflatmaktadır. Ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi temel göstergelerle güçlü karşılıklı ilişkiler içinde olan kayıt dışı istihdam, aynı zamanda sektörel verimlilik farklarını derinleştirmekte ve eşitsiz rekabet

koşullarını körüklemektedir (Eralp, 2023). Bu etki, yalnızca ekonomik dengeleri değil, toplumsal uyumu da tehdit etmekte; sosyal dışlanma, güvencesizlik ve yoksulluk gibi olguların kurumsallaşmasına neden olmaktadır (JEST, 2017; Modrzejewska, 2021).

Bu çalışmada, Türkiye’de kayıt dışı istihdam olgusunun hem sosyal hem de makroekonomik düzeydeki yansımalarını ele alınmakta; sorunun çok katmanlı doğası açıklanarak, uygulanabilir ve hedefe yönelik koruyucu politika önerileri sunulmaktadır. Literatür taramasına ve güncel veriye dayalı olarak hazırlanan bu analiz, kayıt dışı istihdamla mücadelede sosyal bütünleşmeyi, istihdam kalitesini ve ekonomik sürdürülebilirliği birlikte ele alan çok yönlü bir yaklaşımı benimsemektedir.

## 2.KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN TANIMI VE GENEL ÇERÇEVESİ

Kayıt dışı istihdam, bireylerin yasal yükümlülükler yerine getirilmeden ve sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmeden çalıştırılması biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tür istihdam biçimi, hem çalışanlar hem de kamu otoriteleri açısından önemli sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Çalışanlar açısından kayıt dışı istihdam; sosyal güvenlik haklarından, iş güvencesinden ve yasal korumadan yoksunluğu ifade ederken; kamu maliyesi açısından ise ciddi vergi ve prim kayıplarına, dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğine yönelik tehditlere işaret etmektedir (Eralp, 2023; Modrzejewska, 2021). Uluslararası literatürde kayıt dışı istihdam, sıklıkla “informal employment” ya da “gölge ekonomi” başlıkları altında ele alınmakta olup, bu yapıların kapsamı ve niteliği ülkelerin kurumsal ve yapısal özelliklerine göre farklılık göstermektedir (Szczepaniak, 2019).

Türkiye bağlamında kayıt dışı istihdam, özellikle tarım, inşaat, hizmet ve ev içi bakım gibi sektörlerde yoğunlaşmakta ve yapısal nitelik arz eden bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eralp’ın (2023) Türkiye ekonomisine yönelik panel VAR analizine göre, kayıt dışı istihdam oranı %30’a yakın seyretmekte; bu oran özellikle düşük vasıflı işgücünün istihdam edildiği sektörlerde daha da yükselmektedir. Kayıt dışılığın temel belirleyicileri arasında ekonomik durgunluk, yüksek işsizlik oranları, kayıtlı istihdamın maliyetli yapısı ve denetim mekanizmalarının yetersizliği yer almaktadır. Doğu Avrupa örnekleri üzerinden analiz gerçekleştiren Modrzejewska (2021), kayıt dışı istihdamın yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda makroekonomik düzeyde gelir dağılımı eşitsizliği ve mali dengesizliklere neden olduğunu göstermektedir.

Kayıt dışı istihdamın bireysel düzeydeki en belirgin sonucu, çalışanların sosyal haklardan dışlanmasıdır. Bu bağlamda, sosyal güvenlik sistemine entegre olmayan çalışanlar; emeklilik, sağlık hizmetleri, işsizlik sigortası gibi temel haklara erişememekte ve bu durum özellikle kırılgan gruplar üzerinde derinleştirici etki yaratmaktadır. Kadınlar, gençler, göçmenler ve düşük eğitilmiş bireyler, kayıt dışı istihdama daha yüksek oranda maruz kalmakta; bu durum, onların toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır. Kayıt dışı istihdam, aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği açısından da risk teşkil etmektedir. Demiral ve Yalçın (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Türkiye’de kayıt dışı çalışan bireylerin iş kazalarına daha sık maruz kaldığı ve bu kazaların çoğunun kayıt altına alınamadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, işverenlerin yasal yükümlülüklerden kaçındığı ortamlarda işçilerin fiziksel ve sosyal risklerinin arttığını göstermektedir.

Makro düzeyde kayıt dışı istihdamın etkileri, yalnızca mali kayıplarla sınırlı kalmayıp ekonomik istikrarı da doğrudan etkilemektedir. Kayıt dışılığın yaygınlaşması, verimlilik düzeylerini düşürmekte, kayıtlı istihdamı teşvik edici mekanizmaları zayıflatmakta ve emek piyasasında eşitsiz rekabet koşullarını beslemektedir. Eralp’in (2023) bulguları, kayıt dışı istihdam ile büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi temel makroekonomik göstergeler arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kayıt dışılığın pasif bir sonuçtan ziyade aktif biçimde ekonomik yapıyı şekillendiren bir unsur olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Modrzejewska (2021), kayıt dışı ekonominin kayıtlı sektör üzerindeki ücret baskısını artırarak istihdam kalitesini düşürdüğünü ifade etmektedir.

Sosyo-politik açıdan değerlendirildiğinde, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması sosyal politika uygulamalarını da zayıflatmakta ve sosyal bütünleşmeyi tehdit etmektedir. JEST (2017) kapsamında yayınlanan bulgular, kayıt dışılığın sosyal yardımların hedefe ulaşmasını zorlaştırdığına, sosyal devletin kapsayıcılığını azalttığına ve toplumsal güven ilişkilerini zayıflattığına işaret etmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı istihdam, yalnızca ekonomik bir fenomen değil; aynı zamanda sosyal adalet, kurumsal güven ve sosyal vatandaşlık bağlamında da çok boyutlu bir yapısal sorun olarak ele alınmalıdır.

## **2.1. Kayıt Dışı İstihdamın Ekonomik Nedenleri**

Kayıt dışı istihdamın ortaya çıkmasında ekonomik faktörler belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda özellikle işsizlik oranlarının yüksek olduğu, bireylerin uzun süreli işsizlik deneyimi yaşadığı ya da düşük gelir düzeyinde çalıştığı ortamlarda, kayıt dışı istihdam önemli bir “hayatta kalma

stratejisi” olarak öne çıkmaktadır. Szczepaniak (2019), Polonya örneği üzerinden yaptığı çalışmada, uzun dönem işsizlikle kayıt dışı istihdam arasında güçlü bir korelasyon bulunduğunu vurgulamakta; benzer biçimde Przegład Wschodnioeuropejski (2021) de, Doğu Avrupa ülkelerinde düşük gelir gruplarının kayıt dışı çalışma oranlarının belirgin biçimde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye özelinde de, formel işgücü piyasasına entegrasyonun zorlaştığı dönemlerde bireylerin kayıt dışı işlerde çalışmaya yöneldiği gözlemlenmektedir.

Kayıt dışılığın bir diğer önemli ekonomik tetikleyicisi, yasal istihdamın işverenler için doğurduğu maliyet yüküdür. Sosyal güvenlik primleri, gelir vergisi kesintileri ve çeşitli yasal yükümlülükler, birçok küçük ve orta ölçekli işletme için kayıtlı istihdamı sürdürülemez hale getirmektedir. Bu bağlamda, kayıt dışı işgücü, işveren açısından maliyet avantajı sağlayan bir araç hâline gelmektedir (Przegład Wschodnioeuropejski, 2021). Aydoğanoglu (2012), Türkiye’deki işletmelerin, düşük ücret baskısı altında kayıt dışı istihdamı rasyonel bir ekonomik karar olarak değerlendirdiğini belirtmektedir. Aynı zamanda çalışanlar da net gelirlerini artırmak için kayıt dışı çalışmayı daha cazip bulabilmekte, böylece hem işveren hem de çalışan düzeyinde kayıt dışılığa yönelim oluşmaktadır.

Gelişen küresel ekonomiyle birlikte artan rekabet, firmalar üzerinde maliyetleri minimize etme baskısı yaratmaktadır. Aydoğanoglu (2012), özellikle ihracat odaklı ya da emek yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, kayıt dışı istihdam yoluyla fiyat avantajı elde etmeye çalıştığını belirtmektedir. Bu strateji, kısa vadede firmaların rekabet gücünü artırsa da uzun vadede kayıtlı ekonomi ile kayıt dışı ekonomi arasında yapısal bir dengesizlik doğurmakta ve işgücü piyasasının kurumsal bütünlüğünü zedelemektedir.

Resmi istihdamın önündeki bürokratik ve yapısal engeller de kayıt dışılığı artıran önemli bir faktördür. Yasal prosedürlerin karmaşık ve maliyetli olması, özellikle küçük işletmelerin formel sisteme dahil olmasını zorlaştırmakta; işverenler ise kayıt dışı istihdamı daha esnek ve yönetilebilir bir çözüm olarak görmektedir (Szczepaniak, 2019; Przegład Wschodnioeuropejski, 2021). Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, formel işgücü piyasasına girişin önündeki yapısal engeller ve kayıtlı istihdamın teşvik edici olmayan yapısı, kayıt dışılığı sürekli kılan faktörler arasında yer almaktadır.

Ekonomik nedenlerin bölgesel ve sektörel düzeydeki farklılaşmaları da dikkat çekicidir. Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda, kayıt dışı istihdamın Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi ekonomik olarak daha az gelişmiş bölgelerde yoğunlaştığı; tarım, inşaat ve tekstil gibi sektörlerde ise

yapısal bir norm hâline geldiği gözlemlenmektedir (Eralp, 2023; Akbaş & Karakoç, 2024). Bu sektörlerde düşük denetim kapasitesi, göçmen işçiliği ve mevsimsellik gibi etkenler kayıt dışılığın kalıcılığını artırmaktadır. Özellikle Akbaş ve Karakoç (2024), Suriyeli göçmenlerin istihdam edildiği alanlarda, hukuki statü belirsizliklerinin kayıt dışılığı besleyen başlıca unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Bunların yanı sıra, vergi ahlakı ve devletin sosyal koruma kapasitesi gibi daha yapısal boyutlar da kayıt dışılığı açıklamada önemli rol oynamaktadır. Williams ve Horodnic (2017), vergi ahlakının düşük olduğu ülkelerde bireylerin yasaları ihlal etmeye daha yatkın olduğunu; devletin sosyal yardım politikalarının zayıf olduğu ortamlarda ise formel istihdamın cazibesinin azaldığını belirtmektedir. Bu durum, yalnızca ekonomik bir zorunluluğun değil, aynı zamanda kurumsal güvenin zayıf olduğu bağlamlarda normatif bir davranış biçiminin geliştiğini göstermektedir.

## 2.2. Kayıt Dışı İstihdamın Ekonomik Sonuçları

Kayıt dışı istihdam, yalnızca bireylerin gelir ve yaşam koşullarını değil, aynı zamanda ekonominin genel işleyişini etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Bu tür istihdam biçimi; devletin mali yapısı, iş gücü piyasasının dengesi, gelir dağılımı, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği ve uzun vadeli kalkınma hedefleri üzerinde belirgin ve kalıcı etkiler yaratmaktadır. Kayıt dışı istihdamın ekonomik sonuçlarını değerlendirmek, politika tasarımlarında ve sosyal adaletin sağlanmasında temel bir gerekliliktir.

### 2.2.1. Devlet ve Ekonomi Üzerindeki Etkiler

**Vergi ve Sosyal Güvenlik Kaybı:** Kayıt dışı istihdamın en doğrudan etkilerinden biri, kamu bütçesi üzerindeki maliyettir. Sosyal güvenlik primlerinin ve gelir vergilerinin tahsil edilememesi, devletin sosyal refah programlarını finanse etmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye’de bölgesel düzeyde yapılan analizler, kayıt dışı istihdamın kamu gelirleri üzerindeki baskısını açıkça ortaya koymaktadır (Eralp, 2023). Benzer şekilde, Hindistan örneğinde kayıt dışı işletmelerin artışı, kamu finansman dengelerinde bozulmaya neden olmaktadır (Iqbal, 2025). Türkiye’de göçmenlerin kayıt dışı çalıştırılması, sosyal güvenlik sisteminde ilave yükler oluşturmaktadır (Akbaş & Karakoç, 2024).

**Kayıtlı Ekonomiyle Etkileşim:** Kayıt dışı sektör ile kayıtlı sektör arasında oluşan maliyet farkı, haksız rekabete ve piyasa dengesizliklerine yol açmaktadır. Bu durum, kayıtlı firmaların iş gücü maliyetlerini karşılayamama riskini artırmakta ve istihdamı kayıt dışına kaydırma eğilimini güçlendirmektedir.

Kayıt dışı istihdamın yaygınlaştığı ülkelerde, kayıtlı sektörlerin istikrarlı biçimde küçüldüğü ve kayıt dışı ekonomiyle bütünleştiği görülmektedir (Iqbal, 2025). Türkiye bağlamında bu karşılıklı etkileşim, sektörler arası üretkenlik farklarını da artırmaktadır (Eralp, 2023).

**Makroekonomik Dengesizlikler:** Kayıt dışı istihdam, büyüme potansiyelini azaltırken, işsizlik verilerinin gerçekliğini bozmakta ve enflasyonist baskılar yaratabilmektedir. Düşük verimlilikle çalışan kayıt dışı işgücü, ekonomik üretkenliği sınırlamakta ve istatistiksel görünürlüğün dışında kalmaktadır (Eralp, 2023). Aynı zamanda bölgesel gelişmişlik farkları ve sektörel dengesizlikler, kayıt dışılıkla birlikte daha da derinleşmektedir (Akbaş & Karakoç, 2024).

### 2.2.2. Bireyler ve Hanehalkı Üzerindeki Etkiler

**Gelir ve Yoksulluk:** Kayıt dışı istihdam, kısa vadede bireyler için geçim kaynağı gibi görünse de, uzun vadede ekonomik güvencesizlik yaratmakta, gelir eşitsizliğini kalıcılaştırmakta ve yoksulluğu derinleştirmektedir. Polonya’da yapılan çalışmalarda, kayıt dışı çalışanların büyük çoğunluğunun asgari yaşam standardının altında gelir elde ettiği görülmektedir (Modrzejewska, 2021). Kayıt dışı çalışmanın sosyal mobilitiyi engellediği ve yoksulluk döngüsünü pekiştirdiği de ortaya konmuştur (Maliszewska, 2022).

**İş Güvencesizliği ve Kötü Çalışma Koşulları:** Kayıt dışı çalışanlar çoğunlukla sosyal güvence, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinden yoksun koşullarda çalışmaktadır. Bu durum hem fiziksel hem de psikolojik güvencesizliği beraberinde getirir. Türkiye örneğinde, bu çalışanların iş kazalarına ve işten çıkarılmalara karşı korumasız olduğu gösterilmiştir (Eralp, 2023). Bu güvencesizlik, çalışan motivasyonunu ve iş kalitesini de olumsuz etkilemektedir (Maliszewska, 2022).

**Sosyal Dışlanma:** Kayıt dışı istihdam, çalışanların yalnızca ekonomik değil, toplumsal anlamda da sistemin dışında kalmalarına neden olmaktadır. Sosyal güvenlik, emeklilik haklarından ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalan bireyler, kurumsal vatandaşlık haklarından uzaklaşmakta ve toplumsal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Modrzejewska, 2021). Bu dışlanma, özellikle göçmen ve düşük eğitimli gruplarda daha yaygın olmakta, sosyal uyumu tehdit etmektedir (Maliszewska, 2022).

### 2.2.3. Kayıt Dışı İstihdamın Sosyal Sonuçları

Kayıt dışı ekonomi, yalnızca ekonomik yapının dışında kalan bir istihdam biçimi olarak değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri derinleştiren,



dezavantajlı gruplar üzerinde çok boyutlu baskılar yaratan yapısal bir sorundur. Bu ekonomik düzen, sosyal güvencesizlik, iş güvencesizliği, düşük gelir, sağlık ve barınma sorunları gibi bir dizi temel insan hakkının ihlaliyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle kadınlar, gençler ve göçmenler, kayıt dışı istihdamın getirdiği bu çoklu dezavantajlardan en fazla etkilenen gruplardır.

**Sosyal Güvencesizlik ve İş Güvenliği Sorunları:** Kayıt dışı çalışanlar, genellikle sosyal güvenlik sistemine dahil edilmemekte ve yasal korumadan yoksun şekilde çalışmaktadır. Bu durum; iş güvencesizliği, düşük gelir, düzensiz çalışma saatleri ve kötü çalışma koşulları gibi birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Gyasi & Abalo, 2022; El-Khidir, 2020). Çalışanlar iş kazası, hastalık veya yaşlılık gibi durumlarla karşılaştıklarında, sistem dışı olmaları nedeniyle herhangi bir korumadan faydalanamamaktadır. Bunun yanı sıra, kayıt dışı çalışmanın getirdiği belirsizlik, psikolojik olarak da çalışanları baskı altında tutmakta, özellikle genç bireylerde ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Böhnke & Schünemann, 2019). Sosyal güvenceden yoksunluk, yalnızca bireysel düzeyde değil, uzun vadede toplumsal refah üzerinde de yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır.

**Kadınlar, Gençler ve Göçmenler Üzerindeki Etkiler:** Kayıt dışı ekonominin en yoğun etkilediği grupların başında göçmenler, gençler ve kadınlar gelmektedir. Bu gruplar, çoğu zaman düşük ücretli, geçici ve fiziksel olarak ağır işlerde çalışmak zorunda kalmakta; sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlara erişimleri büyük ölçüde sınırlanmaktadır (Peng & Sorensen, 2017; Gyasi & Abalo, 2022). Pandemi döneminde yapılan araştırmalar, kadın göçmenlerin gıda güvencesizliği, gelir kaybı ve sağlık hizmetlerine erişimde ciddi eşitsizlikler yaşadığını ortaya koymuştur ( Santos vd., 2023). Aguiar vd. (2025) tarafından yapılan sistematik derleme ise, konut yetersizliğinin hem fiziksel hem de ruhsal sağlık üzerinde kalıcı etkiler yarattığını vurgulamaktadır. Göçmen ve mülteci kadınların, cinsiyet temelli ayrımcılığa ve toplumsal dışlanmaya daha yoğun şekilde maruz kaldıkları da belirlenmiştir.

**Gelir Adaletsizliği ve Toplumsal Dışlanma:** Kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri derinleştirerek toplumsal dışlanmayı tetikler. Kayıt dışı çalışan bireyler, resmi istihdam olanaklarına erişemedikleri için düşük gelir tuzağında sıkışmakta ve bu durum uzun vadede sosyal hareketliliği kısıtlamaktadır. Çin’de yürütülen bir çalışmada, sosyal entegrasyon eksikliği ve düşük gelir düzeyinin, göçmenlerin sağlık durumunu olumsuz etkilediği ve sosyal dışlanmayı artırdığı ortaya konmuştur (Peng & Sorensen, 2017). Benzer şekilde, Venezuela’dan Kolombiya’ya göç eden mülteciler arasında yapılan bir araştırma, sürekli gıda güvencesizliği ve maddi yoksunluğun



toplumsal dışlanmayı besleyen temel faktörler olduğunu göstermektedir (Puerta & Gómez, 2024). Bu koşullar, göçmenlerin yaşadıkları ülkeye uyum süreçlerini zorlaştırmakta ve toplumsal barışı tehdit etmektedir.

Kayıt dışı ekonomi yalnızca ekonomik verimsizlik ya da vergi kaybı olarak ele alınmamalıdır. Bu yapı, sosyal dışlanmayı kurumsallaştıran, toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten ve insan haklarına erişimi engelleyen bir sistematığe dönüşmektedir. Bu nedenle kayıt dışı istihdamla mücadele, yalnızca ekonomik araçlarla değil, sosyal içermeye politikaları, hak temelli kamu hizmetleri ve kapsayıcı sosyal koruma sistemleriyle birlikte yürütülmelidir.

### 3. KAYIT DIŞI İSTİHDAMDA TÜRKİYE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye işgücü piyasasında kayıt dışı istihdam, on yılı aşkın süredir gerileme eğilimi gösterse de hâlen kalıcı bir sorun olmayı sürdürmektedir. TÜİK'in 2024 IV. çeyrek verileri, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların toplam istihdam içindeki payının %26,3'e düştüğünü gösteriyor (TÜİK, 2025; TEPAV, 2025). Sektörel ayrım kritik: tarımda kayıt dışılık %82,1'e kadar çıkarken tarım dışı sektörlerde %17 düzeyinde kalıyor (TEPAV, 2025). 2010'da %43,3 olan genel kayıt dışılık oranının on dört yılda yaklaşık 17 puan gerilemiş olması kayda değer bir başarıdır; ancak mevcut düzey, işgücü piyasasının yapısal dönüşümünde hâlen kat edilmesi gereken önemli bir mesafe bulunduğunu da ortaya koymaktadır (SBB, 2024).

Toplumsal cinsiyet farkı sorunun başka bir yönünü oluşturur. Aynı TÜİK verilerine göre, 2024 sonunda erkeklerde kayıt dışı çalışma oranı %23,2 iken kadınlarda %32,4'tür (TEPAV, 2025). Bu tablo, kadınların tarım dışı sektörlerde de kayıt dışılığa daha açık olduğunu ve cinsiyete duyarlı istihdam politikalarının zorunluluğunu göstermektedir.

Sorunun temel dinamikleri, mikro ve küçük ölçekli işletmelerin yaygınlığı, kayıtlı istihdamın yüksek maliyeti, denetim zafiyetleri ve göçmen işgücünün formel piyasalara girişindeki engellerdir. İşverenlerin yüksek vergi ve prim yükleri karşısında daha "esnek" maliyet yapısına yönelmeleri, göçmenlerin ise dil ve belge eksikliği nedeniyle kayıt dışı işlere itilmeleri, mekanizmanın başlıca tetikleyicileridir (BMD, 2025).

Kayıt dışı istihdam sosyal adalet, iş güvenliği ve kamu maliyesi üzerinde ağır baskılar oluşturmaktadır. Kayıtlı olmayan çalışanların iş kazası frekansı daha yüksektir ve bu kişiler, sosyal sigorta korumalarına erişemedikleri için kazaların ekonomik ve sağlık maliyetlerini bireysel olarak üstlenmektedir (Işık & Özdemir, 2024; Özdemir & Işık, 2024; Kurt vd., 2025). Ücretlerin

çoğu zaman asgari düzeyin altında kalması da gelir dağılımı eşitsizliğini pekiştirmektedir.

Bu nedenle “Ulusal İstihdam Stratejisi 2025–2028”te, kayıt dışı istihdamı 2028’e dek %23,4’e indirme, istihdam oranını %52,5’e çıkarma ve işgücüne katılımı %56,7’ye yükseltme hedefleri belirlenmiştir (ÇSGB, 2025). Strateji, tarım başta olmak üzere yüksek kayıt dışı oranlı sektörlerle yönelik denetim ve teşvik mekanizmalarının güçlendirilmesi, göçmenlerin formel piyasalara geçişinin kolaylaştırılması, KOBİ’lere vergi-prim destekleri sağlanması ve kadınların kayıtlı istihdama erişimini artıracak esnek çalışma-bakım politikalarının yaygınlaştırılması gibi çok boyutlu adımları öngörmektedir.

Kayıt dışı istihdamın doğurduğu sonuçlar hem bireyler hem de toplum açısından ciddi olumsuzluklar yaratmaktadır. Öncelikle, kayıt dışı çalışanların sosyal güvenlik sistemine dahil olmamaları nedeniyle, iş kazaları karşısında ciddi mağduriyetler yaşadıkları görülmektedir. Işık ve Özdemir’in (2024) çalışması, kayıt dışı çalışanların iş kazalarına daha fazla maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Yasal düzenlemeler ve denetimler bu oranları azaltmaya yönelik olsa da, kısa ve orta vadede anlamlı bir azalma sağlanamamıştır (Ozdemir & Işık, 2024). Ayrıca, Kurt ve arkadaşları (2025) tarafından yürütülen araştırmada, göçmen işçilerin büyük bir kısmının yasal asgari ücretin altında çalıştığı ve ciddi iş sağlığı ve güvenliği sorunlarıyla karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir.

Bu kapsamda, kayıt dışı istihdamla mücadeleyle yönelik bütüncül ve hedef odaklı politika önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. İlk olarak, bölgesel farklılıkların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Doğu ve Güneydoğu gibi kayıt dışılığın yüksek olduğu bölgelerde, yerel ihtiyaçlara uygun, kalkınmayı ve kayıtlı istihdamı destekleyici politikalar geliştirilmelidir (Eralp, 2023; Torun vd., 2023). İkinci olarak, göçmen ve sığınmacıların kayıtlı işgücü piyasasına entegrasyonunu kolaylaştıracak düzenlemelere gidilmelidir. Dil eğitimi, mesleki yeterlilik programları ve çalışma izni süreçlerinin iyileştirilmesi bu sürece katkı sağlayacaktır (Tanrıkulu & Ersin, 2024; Selçuk vd., 2024; Güler & Bükey, 2024; Kurt vd., 2025).

Üçüncü olarak, üretim yapısının daha kapsayıcı hale getirilmesi ve kayıtlı istihdamı özendirecek teşviklerin sağlanması gerekmektedir. Bu, hem işverenin hem de çalışanın kayıtlı çalışmayı tercih etmesini sağlayacaktır (Eralp, 2023; Ozdemir & Işık, 2024). Dördüncü olarak, işyerlerinde denetim mekanizmaları güçlendirilmeli; kayıt dışı istihdamı tercih eden işverenlere yönelik yaptırımlar caydırıcı şekilde uygulanmalıdır (Işık & Özdemir, 2024; Ozdemir & Işık, 2024). Son olarak, çalışanların yasal hakları konusunda bilinçlendirilmesi, toplumsal farkındalık kampanyalarıyla desteklenmeli;

danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır (Selçuk vd., 2024; Kurt vd., 2025).

Sonuç olarak, kayıt dışı istihdam sorunu, yalnızca ekonomik bir mesele değil; sosyal adalet, kamu maliyesi ve insan hakları bağlamında da ele alınması gereken çok boyutlu bir konudur. Türkiye'nin sürdürülebilir bir kalkınma rotasına girebilmesi için kayıt dışı istihdamın yapısal nedenleriyle yüzleşmesi ve çözüm odaklı, çok katmanlı politikaları uygulamaya koyması gerekmektedir.

## SONUÇ

Türkiye'de kayıt dışı istihdam, yapısal, sektörel ve sosyo-demografik boyutlarıyla derinleşmiş ve kronikleşmiş bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Tarım, inşaat, hizmet ve ev içi bakım gibi sektörlerde yoğunlaşan kayıt dışı istihdam, özellikle kadınlar, göçmenler, gençler ve düşük eğitim seviyesine sahip bireyler üzerinde orantısız ve kalıcı etkiler yaratmaktadır. 2024 yılı itibarıyla genel kayıt dışı istihdam oranı %26,3 düzeyinde seyretmekte olup, tarım sektöründe bu oran %82'yi aşmaktadır. Bu durum, kayıt dışılığın yalnızca bireysel düzeyde sosyal güvencesizlikle sınırlı olmadığını; aynı zamanda ekonomik verimsizlik, gelir adaletsizliği ve kamu maliyesi üzerindeki baskılar gibi çok katmanlı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, kayıt dışı istihdamın başlıca belirleyicilerinin; yüksek işsizlik oranları, kayıtlı çalışmanın işveren açısından taşıdığı mali yük, denetim sistemlerinin etkinliğinin zayıf olması ve göçmen işgücünün kayıtlı istihdama erişimini kısıtlayan yapısal bariyerler olduğunu ortaya koymuştur. Mikro düzeyde, kayıt dışı çalışan bireyler düşük ücret, uzun çalışma saatleri, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinden yoksunluk gibi koşullarla karşı karşıya kalmakta; makro düzeyde ise devlet, vergi ve prim kayıplarıyla karşılaşmakta ve kayıtlı ekonomi üzerinde haksız rekabet ortamı oluşmaktadır.

Özellikle göçmen işçiler ve kadın emeği bağlamında ortaya çıkan sonuçlar, kayıt dışı istihdamın aynı zamanda bir sosyal dışlanma mekanizması olarak işlediğini ve sosyal politikalara entegre çözüm arayışlarını zorunlu kıldığını göstermektedir. Nitekim kayıt dışılık, sadece denetim eksikliğiyle açıklanamayacak; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyal güvencesizlik, bölgesel kalkınma dengesizlikleri ve yetersiz eğitim politikaları gibi daha derin yapısal sorunlarla iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgudur.

Bu nedenle, kayıt dışı istihdamla mücadele yalnızca cezai yaptırımlar ya da idari denetimlerle sınırlandırılmaz. Çalışmanın önerileri doğrultusunda,

sosyal içirme odaklı politikalar geliştirilmesi, bölgesel ve sektörel farklılıkların dikkate alındığı esnek ama bütüncül stratejilerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kadınlar, gençler ve göçmenler gibi kırılgan grupların kayıtlı istihdama erişimini kolaylaştıracak dil eğitimi, mesleki sertifikasyon, bakım destek hizmetleri gibi sosyal politika araçları genişletilmelidir. Aynı zamanda, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik vergi ve prim teşvikleri, formel istihdamı özendirici bir yapı oluşturmali; kayıtlı çalışmanın maliyet ve bürokrasi yükü azaltılmalıdır.

Sonuç olarak, kayıt dışı istihdam, Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma, toplumsal eşitlik ve sosyal adalet hedefleri açısından stratejik önem taşıyan bir politika alanı olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda, sosyal koruma, eğitim, istihdam ve göç politikalarının eşgüdüm içinde tasarlanması; kayıt dışılığın yapısal nedenlerine müdahale eden, uzun vadeli, kapsayıcı ve koruyucu bir çerçevenin hayata geçirilmesi zorunludur. Bu yaklaşım, hem bireylerin insan onuruna yakışır çalışma koşullarına erişimini sağlamakta hem de kamu kaynaklarının etkin kullanımını ve sosyal refahın adil paylaşımını mümkün kılmaktadır.

## Kaynakça

- Aguiar, A., Ribeiro, A. I., Dias, S., & Machado, J. P. (2025). Housing inequalities and health outcomes among migrant and refugee populations in high-income countries: A mixed-methods systematic review. *BMC Public Health*, 25, Article 22186. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-22186-5>
- Akbaş, Y., & Karakoç, H. (2024). Informal employment areas for Syrian refugees in Turkey: A Fuzzy TOPSIS analysis. *Liberal Düşünce Dergisi*, 29(113), 75–96. <https://doi.org/10.36484/liberal.1454938>
- Aydoğanoglu, E. (2012). Unregistered employment dynamics in Turkey: Unregistered employment as a phase of the informalization process. *Journal of Economics, Business and Finance*, 1(3), 57–67.
- Böhnke, P., & Schünemann, J. (2019). The role of unemployment and job insecurity for the well-being of young Europeans: Social inequality as a macro-level moderator. *Journal of Happiness Studies*, 21, 2355–2375. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00184-w>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB]. (2025). *Ulusal İstihdam Stratejisi (2025–2028)* [Politika belgesi]. <https://www.cs.gb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/csgb.gov.tr>
- Demiral, E., & Yalçın, T. (2024). *Analysis of the relationship between unregistered employment and occupational accidents in Turkey*. *Work*, 79(6), 2075–2085. <https://doi.org/10.3233/WOR-240158>
- Santos, C. V., de Souza, M. L., & Silva, A. S. (2023). Health condition, income loss, food insecurity and other social inequities among migrants and refugees during the COVID-19 pandemic in Brazil. *BMC Public Health*, 23, Article 16620. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16620-9>
- El-Khidir, M. M. (2020). Work of migrant youth in informal sector: A case of three markets, Khartoum State.
- Eralp, A. (2023). *Türkiye’de bölgesel kayıt dışı istihdam ve makroekonomik değişkenler arasındaki karşılıklı dinamik ilişkiler: Bir panel VAR analizi*. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 13(3), 542–561. <https://doi.org/10.32331/sgd.1408363>
- Eralp, A. (2023). *Türkiye’de bölgesel kayıt dışı istihdam ve makroekonomik değişkenler arasındaki karşılıklı dinamik ilişkiler: Bir panel VAR analizi*. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. <https://doi.org/10.32331/sgd.1408363>
- Güler, Ç., & Bükey, A. (2024). International forced migration and employment relations: The case of Syrians in Türkiye. *Turkish Journal of Diaspora Studies*. <https://doi.org/10.52241/tjds.1463917>
- Gyasi, R. M., & Abalo, E. M. (2022). The precarity of internal migration of youth in Ghana: Exploitative employment and livelihood insecurity. *Development in Practice*, 33, 215–227. <https://doi.org/10.1080/09614524.2022.2119940>

- Iqbal, A. (2025). Unveiling the shadow economy: Assessing the impact of unregistered businesses on India’s economic landscape. *Journal of Information Systems Engineering and Management*, 10(2), 145–161. <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i2.1456>
- Işık, V., & Özdemir, M. C. (2024). Analysis of the relationship between unregistered employment and occupational accidents in Turkey. *Work*, 79, 2075–2085. <https://doi.org/10.3233/WOR-240158>
- izim Menkul Değerler [BMD]. (2025, 30 Mayıs). *İşsizlik & istihdam verileri – Nisan 2025* [Araştırma raporu]. [https://www.bmd.com.tr/application/files/9817/4860/4751/Issizlik\\_ve\\_Istihdam\\_Verileri\\_-\\_Nisan\\_2025.pdf](https://www.bmd.com.tr/application/files/9817/4860/4751/Issizlik_ve_Istihdam_Verileri_-_Nisan_2025.pdf) bmd.com.tr
- JEST – Journal of Economic and Social Thought. (2017). *European Congress on Economic Issues – ECOEI 2017*. 4(2), 261–262. <https://doi.org/10.1453/JEST.V4I2.1350>
- Kurt, B., Nazlıcan, E., Kaya, E., Akbaba, M., Koyu, O., Şahin, M., Acar, O., & İltter, H. (2025). Difficult working conditions of migrant workers: An example of an industrial area in south of Türkiye. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.1563793>
- Maliszewska, M. (2022). Advantages and disadvantages of unregistered work in Poland. *Economic Science for Rural Development*, 56, 217–224. <https://doi.org/10.22616/esrd.2022.56.034>
- Modrzejewska, K. (2021). *Financial aspects of unregistered employment in Poland and other Eastern European countries*. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 12(1), 115–132. <https://doi.org/10.31648/pw.6873>
- Ozdemir, M. C., & Işık, V. (2024). Analysis of the relationship between unregistered employment and occupational accidents in Turkey. *Work*, 79, 2075–2085. <https://doi.org/10.3233/WOR-240158>
- Peng, Y., & Sorensen, A. (2017). The social income inequality, social integration and health status of internal migrants in China. *International Journal for Equity in Health*, 16, Article 140. <https://doi.org/10.1186/s12939-017-0640-9>
- Puerta, M. F., & Gómez, G. (2024). Persistent food insecurity and material hardships: A latent class analysis of experiences among Venezuelan refugees and migrants in urban Colombia. *Nutrients*, 16, Article 1060. <https://doi.org/10.3390/nu16071060>
- Selçuk, O., Güzel, B., & Aygüler, E. (2024). Untold struggles: Unveiling employment challenges faced by asylum seekers in Türkiye. *Çalışma ve Toplum*. <https://doi.org/10.54752/ct.1461345>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB]. (2024). *Yıllık Ekonomik Rapor 2024* [PDF]. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-2024.pdf> sbb.gov.tr

- Szczepaniak, M. (2019). Unregistered employment and unemployment. *Wiadomości Statystyczne. The Polish Statistician*, 64(12), 56–69. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.8498>
- Tanrikulu, F., & Ersin, I. (2024). Informal employment areas for Syrian refugees in Turkey: A fuzzy TOPSIS analysis. *Liberal Düşünce Dergisi*. <https://doi.org/10.36484/liberal.1454938>
- Torun, H., Küçükbayrak, M., & Bağır, Y. (2023). Declining labor market informality in Turkey: Unregistered employment and wage underreporting. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.11611/ycad.1345943>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV]. (2025, 13 Mart). *Si-gortalı çalışan sayısı 25 milyonu aştı: En fazla artış sağlık sektöründe* [Haber bülteni]. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10924> tepav.org.tr
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2025, Şubat). *İşgücü istatistikleri 2024* (Bülten No. 54059). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059>
- Williams, C. C., & Horodnic, I. A. (2017). Explaining individual- and country-level variations in unregistered employment using a multi-level model: Evidence from 35 Eurasian countries. *South East European Journal of Economics and Business*, 12(2), 61–72. <https://doi.org/10.1515/jeb-2017-0017>



